

Про шляхи підтримки університетською наукою нових форм підприємницької діяльності в умовах переробної промисловості

В статті розглядаються нові напрямки та підходи, які можуть знайти своє місце у вирішенні проблем підтримки підприємницьких ініціатив у галузі переробної промисловості, університетською наукою. Особлива увага приділена обґрунтуванню функціонування бізнес-інкубаторів, як одного із перспективних спрямувань у сучасній українській економіці, які довели свою необхідність практичною діяльністю в країнах з розвинутою ринковою економікою.

підприємницький центр, інноваційний клімат, технопаркові структури, гранти, бізнес-інкубатор, бізнес-проект, бізнес-план

Фінансування та підтримка розвитку як підприємницької діяльності, так і науки при університетах загалом пов'язана з труднощами як об'єктивного так і суб'єктивного порядку. Процес продукування, а особливо реалізації ідеї є однією з фундаментальних проблем, що стоять не лише перед університетською наукою, а і перед підприємствами переробної промисловості. Стандартні варіанти вуз-наука-виробництво, в умовах відсутності централізованого фінансування не завжди спрацьовують. А тому цей ланцюг потребує доопрацювання в напрямку появи компетентних ланок посередників, які б змогли з однієї сторони акумулювати раціональні пропозиції, профільтрувати їх, дати належну оцінку, а з іншої - забезпечити фінансову підтримку кращих з них. Без чіткої узгодженості та взаємодії усіх зацікавлених сторін, досягнути позитивного результату надзвичайно важко. А зацікавленими сторонами є не тільки вуз, наука і виробництво, як такі, а вся ринкова інфраструктура, що забезпечує поступальний рух суспільства в цілому. Адже продукування та реалізація ідей на ринку не достатньо насиченому продуктами харчування, товарами і послугами, і до того ж надзвичайно ємному, є хорошим підґрунтям для успіху лише за умови підтримки переробних галузей та розуміння зі сторони місцевої влади, центральних виконавчих органів, та потужних фінансових організацій.

Одним із напрямків такої діяльності є фінансування шляхом отримання грантів для підтримки розвитку науки і може здійснюватись лише за умови представлення організаціям-надавачам грантів чітких бізнес-проектів та бізнес-планів. Функціонування при вищому навчальному закладі \ВНЗ\ бізнес-інкубатору, який поряд зі своєю основною функцією - відбором та експертизою ідей і проектів, зможе здійснювати представлення кращих проектів на здобуття грантів і дасть можливість з однієї сторони залучити до впровадження найбільш перспективні ідеї, а з іншої - отримати фінансування як для вузівської науки так і для власного розвитку.

Створений, наприклад у 90-і роки в стінах Тернопільського державного технічного університету ім. Івана Пулюя бізнес-інкубатор, який працював як окрема розрахункова одиниця зі своїм персоналом, мав можливість залучати кращих фахівців вузу та консультантів зі сторони, і за окрему оплату здійснювати незалежну експертизу проектів, а звіти про використання грантів давали можливість студентам та науковцям представляти свої роботи за кордоном, що в кінцевому підсумку піднімало престиж нашої науки і дає можливість більш широкої співпраці з представниками бізнесових та наукових структур Заходу, зокрема, з вищими навчальними закладами Польщі, які раніше перейшли на

рейки реформування освіти. Зацікавленість тут є обоюстороння, адже гранти виділяються не тільки з благодійною метою. Однією із цілей організацій – інвесторів, надавачів грантів є створення сприятливих умов для формування інфраструктури нашого ринку, для більш безпечного вкладення капіталів у нашу економіку, вивчення потенційного ринку збуту продукції та технологій Заходу, оцінка сильних та слабких сторін підприємництва, підприємницьких ідей з розглядом можливостей реалізації їх на Заході, відбір раціональних форм співпраці муніципальних органів з підприємницькими та неприбутковими структурами. Значний досвід у цьому напрямку отримали викладачі університету проф.Бакушевич Б.В. та Бакушевич Я.М., ст. викладач Дудкін П.Д., інші, які опублікували узагальнені результати практики розвитку бізнес – інкубатора в науковому віснику ТДТУ.[2] Президентом бізнес– інкубатора, на першому етапі його діяльності, був обраний заступник голови Тернопільської адміністрації д.е.н. проф. Андрушків Б.М., який спів працював з університетом на умовах сумісництва. (Власне досвід створення та функціонування бізнес – інкубатора використано у підготовці цієї статті).

Новий етап науково-технічної революції вимагає впровадження нових організаційних форм його забезпечення, форм, орієнтованих на оновлення вже сформованих наукових, науково-технічних і виробничих структур. Тому весь дрібний інноваційний бізнес – від невеликих дослідницьких компаній до індивідуальних винахідників – підтримується державними структурами практично в усіх розвинутих країнах. Головними в державній політиці цих країн є забезпечення сприятливих умов «інноваційного клімату», внесення елементів свого роду органічної системи управління на макрорівні – в взаємовідносинах держави і дрібного інноваційного бізнесу. При цьому – на відміну від впливу на вже сформований економічно і організаційно великий бізнес – держава основні зусилля спрямовує на початкові періоди становлення дрібних новаторських фірм, в тому числі і тих, які зароджуються і починають своє функціонування ще у стінах вузу. Це особливо актуально в умовах переробних галузей. В ТДТУ функціонують факультети управління і бізнесу на виробництві та переробних і харчових технологій.

Стартові гроші – не єдиний дефіцитний ресурс для новостворених компаній у цій сфері господарської діяльності. В останні роки дрібному бізнесу надається практично весь асортимент послуг, необхідних для його становлення. Ідея повного сервісного забезпечення дрібних фірм знайшла втілення в організації «інкубаторських» програм. Головне призначення «інкубаторів» – початкова підтримка дрібного, переважно інноваційного підприємництва, допомога потенційним підприємцям, які хочуть, але, з відомих причин, не можуть почати власну справу.

Бізнес-інкубатор, як одна з форм такої підтримки, значно полегшує розвиток нових фірм. В різних зарубіжних джерелах «інкубатори» називаються – «інноваційний центр», «підприємницький центр», «технологічний бізнес-центр» та ін. Відмінною особливістю даної форми організації є те, що, в першу чергу, така структура займається розвитком не конкретного товару, а незалежного господарюючого суб'єкта. Останні роки відзначаються бурхливим зростанням (в т.ч. в Україні) бізнес-інкубаторних структур. Так, в США в 1987 р. діяло 170 «інкубаторів», розміщених в 28 штатах, причому їх кількість за останнє десятиліття подвоюється кожні два роки [9].

Перші «інкубатори», виникли в кінці 70-х – на початку 80-х років і дотримувались двох стратегічних ліній. Перша полягала в перебудові старих або незайнятих будівель, таких, як школи, фабрики, складські приміщення, і здачі їх в оренду. Ця стратегія базувалась, в першу чергу, на наданні новостворюваним фірмам приміщень. Друга стратегія також передбачала виділення приміщень, проте основним в ній було надання різноманітних послуг і патронаж фірм. В розвинутих капіталістичних країнах, при створенні і функціонуванні бізнес-інкубаторів, практично використовується тільки друга стратегія. В сучасних умовах України, насамперед при досить високих ставках за оренду

приміщень і офіційних та неофіційних затратах по забезпеченню їх збереженості, навіть перший напрямок є досить істотною формою підтримки і, можливо, визначальною при розробці стратегії розвитку бізнес-інкубаторів.

В розвинутих капіталістичних країнах «інкубатори» організуються і фінансуються за рахунок коштів місцевих органів влади, вищих та інших навчальних закладів, промислових корпорацій, субсидій від центрального уряду. Разом з тим, діяльність бізнес – інкубаторів базується на використанні значних обсягів капіталізованих коштів, тобто коштів, вже вкладених в нерухомість і науково-виробничі фонди, причому мова йде про довготермінові і ризиковані вкладення. Таким чином, створення бізнес-інкубаторів можуть дозволити собі тільки достатньо стабільні в фінансовому відношенні господарські галузеві структури. Необхідно відзначити, що створення значного числа бізнес-інкубаторів, діючих в техно-паркових структурах при університетах в розвинутих капіталістичних країнах, в значній мірі обумовлено тим фактом, що власне університети за свою багатолітню, іноді – вікову історію сформували авторитет та достатньо потужні фінансові та інші фонди і є власниками землі, засобів та іншої нерухомості.

Нами використано характеристику основних послуг інкубаторів за досвідом ТДТУ (табл. 1) [2].

Таблиця 1 – Характеристика основних послуг інкубаторів

Види послуг	Частка компаній, що отримують послугу, % від загальної кількості опитуваних	Ступінь важливості послуги по 10-ти бальній шкалі
1	2	3
Консультавання:		
оподаткування	39	6.4
страхування	14	10.0
отримання державних позик	34	9.0
контактування	14	7.5
випуск акцій	21	8.3
планування	52	6.6
відносини із службовцями	29	6.3
маркетинг	29	6.6
державне регулювання	13	8.8
проведення НДДКР	27	6.0
Надання допомоги:		
ведення звітності	39	6.8
оформлення патентів	21	5.8
комп'ютерна обробка даних і інформаційний пошук	41	7.8
Здача в оренду:		
будівель і приміщень	64	9.7
залів для нарад	77	8.4
кафетеріїв	27	7.3
транспортних засобів	27	6.7
обладнання	36	6.5
Надання:		
телефонів	6	8.6
бібліотек	29	6.3
венчурного капіталу	23	3.8
копіювальної техніки	75	8.8
послуг пошти	64	3.2
канцелярських послуг	66	8.1
персональних комп'ютерів	52	7.2

В таблиці наведені послуги, які надаються "інкубатором", а також показаний ступінь їх важливості по оцінці інкубованих фірм. Необхідно відмітити, що в даний час значно зросла кількість послуг що надаються "інкубаторами", насамперед, в галузі інформаційних і комунікаційних послуг (користування інформаційними мережами і банками даних, супутниковим та іншими видами зв'язку).

Ці дані дозволяють потенційним організаторам бізнес-інкубаторів оцінити свої можливості. Проте, надання приміщень на пільгових умовах і захист від несприятливих факторів зовнішнього середовища (кримінальний фактор) є в умовах України потужною підтримкою.

Як показує досвід, діяльність бізнес-інкубаторів достатньо ефективною. За даними Міжнародної асоціації бізнес-інкубаторів, від 70-80% випускників "інкубаторів" "живуть" навіть при не досконалому управлінні, не ефективному господарюванні ще мінімум три роки, в той час як найменше 3/4 позаінкубаторських фірм гине в перші півтора року свого існування. Важливе значення має організація фінансових взаємовідносин фірми та бізнес-інкубатора. Доходи "інкубаторів", як комерційних підприємств, складаються з трьох основних джерел:

- орендна плата, що отримується від клієнтів за найм приміщень;
- продаж послуг різного роду (від прибирання приміщень до консультацій);
- участь в прибутках тих інкубованих фірм, в які інкубатор, як підприємство, в

тій чи іншій формі вклав свої кошти.

Перші два джерела найчастіше не є основними, оскільки і приміщення, і послуги надаються звичайно на пільгових умовах. При кваліфікаційному відборі кандидатів (для цього, крім всього іншого, необхідно, щоб був великий конкурс, що в українських умовах цілком реально) і доброму управлінні останнє джерело може стати достатньо вагомим, так що саме з ним потрібно пов'язувати перспективи бізнес-інкубаторів, якщо підходити до них з чисто комерційної точки зору.

Майже тридцятилітня історія, постійне збільшення кількості типів бізнес-інкубаторів, розширення їх географії, охоплення основних регіонів світу, зростаюча участь в їх створенні великого приватного капіталу - все це само по собі є набором переконуючих аргументів в питанні необхідності і корисності бізнес-інкубаторів, як однієї з форм прискорення науково-технічних досягнень, розвитку підприємництва не лише в галузі наукоємних технологій, сприяння структурним зрушенням в економіці, росту зайнятості і благополуччя, а і у галузях переробної промисловості.

Критерії ефективності діяльності бізнес-інкубаторів представляють інтерес як для рішень задач стратегічного плану, так і для розгляду практичних завдань: для оцінки діяльності адміністрації інкубатора, порівняння декількох структур, подібних по призначенню і умовах роботи та ін. Серед конкретних критеріїв можна виділити дві групи:

- перша характеризує бізнес-інкубатор як різновидність комерційного підприємства і нічим не відрізняється від стандартного в таких випадках набору (обсяги прибутку, рентабельність та ін.);

- друга відображає специфіку бізнес-інкубаторів і проблем, що розв'язуються з їх допомогою. В цю групу входять:

- число господарських формувань, що діють на території бізнес-інкубатора;
- їх розміри;
- вік і походження;
- спеціалізація (наукоємність або ні);
- процент господарських формувань, фірм, що припиняють свою діяльність на

різних етапах свого існування внаслідок:

- а) комерційної неспроможності, неспроможності закладених в її основу ідей;

б) темпи росту економічної діяльності клієнтів; перепрофілювання в процесі самостійного існування та ін.

Вагомість кожного з перерахованих критеріїв для різних бізнес-інкубаторів неоднакова. Якщо бізнес-інкубатор створений при науковому центрі, а основним його завданням є комерціалізація нововведень, то на перший план висувається показник рівня наукоємності клієнтів в поєднанні з параметрами їх економічної діяльності. Якщо ж акцентуються проблеми поживлення економіки регіону, боротьба з безробіттям, то важливішими чинниками виявляються загальна кількість робочих місць, вік, час становлення господарських формувань, фірми і її походження. Адже, якщо парк поповнюється не за рахунок новостворюваних підприємств, а за рахунок переїзду вже існуючих, то для даного регіону ефект буде нульовим, хоча самому парку в плані його комерційної ефективності це вигідно.

В розвинутих капіталістичних країнах комбінація сильного наукового центру з науковим парком інкубаторського типу в повній мірі довела свою доцільність. В сучасних українських умовах найбільш перспективним напрямком створення інкубаторських структур є їх організація на базі вищих учбових закладів і наукових центрів, особливо тих, що володіють розвинутою науковою і соціальною інфраструктурою. Проте, враховуючи достатньо важкі умови фінансування вищої школи, нестачу бюджетних асигнувань, необхідне залучення великих фінансових інвесторів, насамперед, в особі комерційних банків і інвестиційних фондів.

Вже сама наявність наукового парку інкубаторського типу при університеті, великої лабораторії в якійсь мірі переорієнтує цей дослідницький центр на зближення з виробництвом, на генерацію конкретних нововведень. Ті нововведення, які можуть бути реалізовані силами дрібних фірм, стають об'єктами діяльності клієнтів інкубатора. Важлива роль в організації створення і фінансування діяльності бізнес-інкубаторів належить місцевим органам влади. В США особливу увагу місцеві органи влади приділяють концентрації фінансових коштів на рівні регіональних венчурних фондів. Деякі з них напряму здійснюють венчурне фінансування дрібного інноваційного бізнесу, інші надають термінові субсидії організаторам інкубаторних програм. В основному регіональні венчурні фонди формуються на кошти місцевого бюджету, університетів, приватних фірм, суспільних організацій та ін. Більшість з них неприбуткові.

Помітною тенденцією в організації інкубаторського підприємництва стало формування органами місцевої влади спеціальних програм допомоги інкубаторам. В США на рівні штатів створювали фонди, комісії, комітети, що володіли коштами для надання допомоги і підтримки тих компаній, які розв'язують регіональні проблеми, в першу чергу, безробіття і розвитку наукоємних галузей виробництва.

Проілюструємо окремі можливості розвитку інфраструктури малого підприємництва в умовах України на прикладі підтримки ділової активності в місті Тернополі та в Тернопільській області. Слід сказати, що Тернопіль є типовим представником міста обласного підпорядкування з середніми показниками рівня фіксованого та прихованого безробіття по відношенню до працездатного населення.

Найбільш питома вага вивільнених на порозі нового тисячоліття працівників припадає на підприємства промисловості, в т.ч. переробної, будівництва, транспорту та зв'язку, організації сфери обслуговування населення, а також установ народної освіти. Для вибору найоптимальніших шляхів у вирішенні проблем безробіття в Тернополі, підтримці особливо вразливих верств (молоді у віці до 28 років, жінок) застосовується широкий спектр засобів сприяння зайнятості і соціального захисту населення. При всіх негативах досвід цих заходів муніципального втручання в регулювання ринку праці може бути корисний для багатьох обласних центрів України [2].

Головною метою бізнес-інкубатора Тернополя були активні заходи на регіональному рівні попередження масового безробіття: стимулювання нових форм господарювання на основі різних форм власності: належна організація професійної підготовки та перенавчання незайнятого населення; організація тимчасової зайнятості для вимушено безробітних; забезпечення зайнятості громадян, що потребують соціального захисту.

Розвиток підприємницької діяльності в Тернополі та області, становлення малих та спільних підприємств може прискоритись при державній та муніципальній фінансовій підтримці наукоємних виробництв та технологій. Тернопільський державний технічний університет ім. І. Пулюя розробив концепцію створення бізнес-інкубатора по підтримці інноваційних ідей та проєктів студентської молоді та випускників університету. Проте, досвід перших місяців його існування показав, що фінансову підтримку та стимулювання інноваційної діяльності необхідно проводити, пам'ятаючи, що відмінною особливістю бізнес-інкубатора від всіх підприємницьких структур є специфічний характер випущеного ними продукту. Продукт діяльності бізнес-інкубатора - незалежний господарюючий суб'єкт, добре адаптований до функціонування в специфічних умовах зовнішнього ринкового середовища. Дана особливість є визначальною при розгляді принципів підходів при організації бізнес-інкубатора. Його функціонування передбачає більш сприятливе зовнішнє середовище для новостворених суб'єктів господарювання (інкубованих фірм) за рахунок надання цілого ряду послуг за цінами, значно нижчими, ніж поза інкубатором, або безоплатно. Необхідно покреслити, що надання тих або інших послуг бізнес-інкубатором - лише засіб, що забезпечує виробничий процес в цій специфічній структурі. На цьому ж етапі повинні бути чітко визначені якісні параметри, що користуються підтримкою бізнес-інкубатора. Фактично, мова йде про розробку бізнес-планів, але їх особливістю є те, що вони базуються не лише на вивченні регіонального ринку товарів і послуг і пошуку свого місця на цьому ринку, але і на вивченні механізмів становлення фірм в залежності від конкретних соціально-економічних умов, прогнозуванні найбільш перспективних видів діяльності, пошуку засобів і конкретних методів формування конкурентоздатних незалежних господарських підприємницьких структур для реалізації цих видів діяльності.

Оскільки функціонування бізнес-інкубатора в Тернопільському регіоні сприяв розв'язанню відмічених вище соціально-економічних територіальних проблем, то при створенні аналогічних формувань доцільно розробити засновниками і організаторами спільно з місцевими органами програми підтримки і пільгового оподаткування розглянутих структур (при можливій аналогічній допомозі з боку центральних органів влади).

В зв'язку з цим, при його формуванні пропонується ввести у склад засновників і організаторів: науковий або учбовий центр, представників місцевих органів влади, підприємство, що реорганізовується, плюс потужний фінансовий агент або спонсор.

Висновки. Таким чином, бізнес-інкубатори на етапі їх становлення не слід розглядати як комерційні, (хоча комерційна діяльність їх, як одне з джерел фінансування чисто інкубаційної діяльності, є можливою і навіть бажаною) а, тим більше, як високорентабельну форму вкладення капіталу. В залежності від вибраної стратегії розвитку бізнес-інкубатора повинна бути сформована і його організаційно-технологічна структура. При будь-якому варіанті стратегії обов'язкова наявність наступних основних високопрофесійних структур:

- експертна рада, що здійснює оцінку клієнтів у відповідності з вибраною спеціалізацією в бізнес-інкубаторі;
- керуючий блок бізнес-інкубатора, у функції якого, крім звичайних функцій з управління незалежною господарською структурою, входять:
  - а) розробка і корекція індивідуальної програми проходження інкубованою фірмою всіх етапів її життєдіяльності в бізнес-інкубаторі;

б) визначення достатнього обсягу пільг, що надаються інкубованій фірмі (визначається індивідуально по кожному інкубованому формуванню);

в) вироблення економічної і фінансової політики взаємовідносин з господарськими формуваннями, що вийшли з інкубатора.

Необхідно відзначити, що названі специфічні функції керуючого блоку бізнес-інкубатора є найбільш складними в організаційному і правовому аспектах, і при практичній реалізації можуть призвести до виникнення проблем.

Так як функціонування бізнес-інкубатора в нашому регіоні сприяє розв'язанню соціально-економічних територіальних проблем, то при його створенні передбачається розробка засновниками і організаторами спільно з місцевими органами влади програми підтримки і пільгового оподаткування інкубованих структур (при можливій аналогічній допомозі з боку центральних українських та міжнародних фондів).

При організації бізнес-інкубатора слід звернути особливу увагу на забезпечення організаційно-правового статусу взаємовідносин інкубатора з інкубованими фірмами, як в процесі їх функціонування в інкубаторі, так і після їх виходу. Дане положення особливо актуальне тому, що інкубовані фірми з самого початку їх функціонування в інкубаторі є юридичними особами. В процесі правового забезпечення господарської діяльності, необхідне чітке врахування діючих податкових, антимонопольних і інших правових актів. Тому особливо важливого значення для успішного процесу адаптації інкубованого господарського формування набуває індивідуальний підхід до правового забезпечення її розвитку на основі розробленого типового договору між бізнес-інкубатором і інкубованого господарського формування.

Без сумніву, в зв'язку з цим, на даний час згадані форми підтримки розвитку підприємств та підприємництва вимушені переживати нові трансформації та реформи.

Список літератури

1. Борисова В.А. Методологічні основи аналізу фінансового стану підприємств і агропромислового виробництва //Фінанси України. — 2000 — №10. — с. 63–68.
2. Нові напрями підтримки університетської науки в умовах обмеженості фінансування, - Вісник ТДТУ т.3, ч. 4.2. – 1998.. – С. 117-124.
3. Метатеорія менеджменту життя. – Тернопіль: Терно – граф, 2008. – 816 с.
4. Головний С.Д. Оцінка результатів господарської діяльності промислових підприємств М.: Фінанси і статистика 2000 р. – С. 322.
5. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. М.: Фінанси, 2003 р. ст. 240
6. Житна І.П. Нескреба А.М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. – К.: Вища школа, 2002 р, ст.125
7. Кирич Н.Б. Від стабілізації суспільного виробництва - до сталого розвитку суспільства // Монографія. Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя, Тернопіль, 2003. – 203 с.
8. Мних Є.В. Економічний аналіз. – К.: Навчальний центр, 2003.
9. Robinson R. Strategic Management: Formulation, Implementation and Contral. - Boston, 2000. – 590 p.
10. Stancl Donald L., Stand Mildred L. Student Solutions Manual and Study Guide for use with Calculus for Management and the Life and Social Sciences. - Homewood: IRWIN, Illinois 60430, 2001. – 455 p.

В статье рассматриваются новые направления и подходы, которые могут найти свое место в решении проблем поддержки предпринимательских инициатив в отраслях перерабатывающей промышленности университетской наукой, особое внимание уделяется обоснованию функционирования бизнес-инкубаторов как одного из перспективных направлений в современной украинской экономике, которые доказали свою необходимость практической деятельностью в странах с развитой рыночной экономикой.

In the article new directions and approaches which can find the place in the decision of problems of support of enterprise initiatives in industries of processing industry university science are considered, the special attention is spared to the ground of functioning of business-incubators as one of perspective directions in the modern Ukrainian economy, which proved the necessity by practical activity in countries with the developed market economy.